

ОПИСОВИЙ ПЕРЕКЛАД НЕОЛОГІЗМІВ В МЕЖАХ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ СИСТЕМ «ЛЮДИНА І СВІТ» ТА «СПОСІБ ЖИТТЯ І ДОЗВІЛЛЯ»

Ірина ГРИЦАЙ (Київ, Україна)

У статті розглянуто переклад неологізмів в межах обраних концептуальних систем описовим шляхом, визначено поняття неологізму, їх класифікацію, способи творення і залежність перекладу від правильного аналізу структури слова. Також проаналізована доцільність використання описового перекладу і його ефективність при передачі семантики.

Ключові слова: *неологізм, неологія, описовий переклад, способи творення, концептуальна система, концептуальна модель світу, класифікація неологізмів.*

The article deals with the descriptive translation of neologisms within conceptual groups, the notion of neologism, their classification, ways of word formation and the dependence of accurate translation on correct analysis of the word structure. The suitability and effectiveness of descriptive translation was also analyzed in terms of conveying the meaning of neologism.

Key words: neologism, neology, descriptive translation, ways of word formation, conceptual group, conceptual model of the world, classification of neologisms.

Необхідною умовою існування будь-якої мови є її безперервне поповнення новими одиницями. Найяскравіше відображає динаміку мови її словниковий склад, на розвиток якого безпосередньо впливає позамовна дійсність та зміни, що в ній відбуваються. Процес утворення нових слів розглядається у сучасному мовознавстві як форма функціонування мови, необхідна для організації її словникового складу, а також як конкретний спосіб репрезентації дійсності. Підвищений інтерес до неології обумовлений важливою роллю неологізмів як дзеркала мовного розвитку, що відбиває пристосування мови до умов, що змінюються під впливом зовнішніх факторів, її функціонування.

Значний внесок у дослідження нової лексики зробила ціла плеяда вчених, таких як Ю.А. Зацний, А.В. Янков, Ю.О.Жлуктенко, Р.П. Зорівчак, Є.М. Верещагін, В.Г. Костомаров та інші. Однак, хоч проблеми неології й

досліджувало багато мовознавців, досі існують певні протиріччя у цій сфері, зокрема стосовно перекладу нової лексики. Основні труднощі пов'язані з тим, що нові слова найчастіше ще не зареєстровані в словниках і перекладачеві необхідно самому встановити значення нової одиниці. Для правильної й точної передачі думки оригіналу потрібно не тільки знайти в мові перекладу найбільш підходящі слова, але й наділити їх відповідною граматичною формою та стилістичним забарвленням. Всі ці фактори і визначають **актуальність дослідження**.

Метою дослідження є аналіз особливостей перекладу неологізмів українською мовою описовим шляхом і ефективність такого виду перекладу. Мета обумовила постановку наступних **завдань**:

1. охарактеризувати основні поняття неології;
2. визначити основні способи творення нових слів;
3. класифікувати досліджувані неологізми, перекладені описовим шляхом, відповідно до сфери вживання та способів творення;
4. проаналізувати доцільність та ефективність описового перекладу як одного з видів перекладу неологізмів в межах виділеної концептуальної системи;
5. визначити переваги та недоліки описового перекладу як виду перекладу неологізмів.

Матеріалом дослідження слугували неологізми, отримані шляхом суцільного добору з англо-українського словника неологізмів “Інновації у словниковому складі англійської мови початку ХХІ століття” Ю.А. Зацного та А.В. Янкова [2].

Неологія, давно оформлена як окрема галузь лінгвістичної науки, не має чіткого і вичерпного тлумачення поняття неологізму. Дефініції, прийняті дослідниками, пояснюють неологізм з різних точок зору, що призвело до багатозначності цього терміну [5: 59].

Г.О. Козьмик пропонує два підходи до його інтерпретації. З одного боку, термін “неологізм” охоплює нові слова, утворені відповідно до правил

словотворення і словотворчих моделей, що існують у певній мові, що позначають нові, невідомі або не існуючі раніше поняття, предмети та об'єкти дійсності. З іншого боку, неологізмами називають існуючі у мові слова у новому значенні, а також синоніми до вже відомих понять [3: 14].

Та ж сама ситуація спостерігається і при спробах класифікувати новітню лексику. Відсутність чіткої загальноприйнятої класифікації новітньої лексики пояснюється тим, що вчені по-різному підходять до диференціації неологізмів, оскільки існує декілька критеріїв їх класифікації. В залежності від способу утворення розрізняють лексичні, семантичні та фразеологічні неологізми [1: 6]. Залежно від умов утворення неологізми поділяють на загальномовні та індивідуально-авторські [4: 5]. Залежно від цілей утворення нових слів, розрізняють номінативні та стилістичні неологізми [6: 276].

Але найцікавішою, на нашу думку, є класифікація неологізмів відповідно до концептуальних систем. Концептуальна модель світу налічує велику кількість категорій, але найшвидше поповнюються ті, що охоплюють поняття «Людина» та сфери людської діяльності і впливу.

Проаналізувавши досліджувані неологізми, ми встановили, що найбільша кількість новотворів належить до концептуальних систем “спосіб життя та дозвілля” та “людина й суспільство”, семантика яких охоплює людину, її спосіб життя, повсякденну діяльність, стосунки з іншими членами суспільства та культуру. Це свідчить про активну пізнавальну діяльність людини, спрямовану на пізнання самої себе, осмислення свого місця й ролі в суспільстві.

Категорія “людина і суспільство” налічує 196 неологізмів і є найчисельнішою категорією. Це пов'язано з тим, що розвиток суспільства не стоїть на місці, виникають нові соціальні процеси, створюються нові сфери діяльності людини, змінюється відношення людей до певних ситуацій та реалій дійсності. До категорії “спосіб життя та дозвілля” ми віднесли 76 неологізмів. Дані категорії активно поповнюються не лише новими поняттями, а й новими словами, що утворюються на позначення старих понять. Джерелами утворення таких слів є молодіжний жаргон, професіоналізми, арготизми і т.д. Часто

переклад новоутворень залежить від правильного аналізу структури слова чи словосполучення, тому важливо також розглянути переклад неологізмів з точки зору способів утворення.

Найпоширенішим способом утворення неологізмів є словоскладання за моделлю N+N. Прикладами можуть бути такі словосполучення як *appearance discrimination* – дискримінація за зовнішнім виглядом, *botox party* – вечірка, під час якої серед присутніх проводяться елементарні косметичні операції, *multigenerational travel* – проведення дідами вільного часу в туристичних поїздках разом з онуками. Всі неологізми перекладаються описовим перекладом, тому що в іншому разі українському читачеві було б не зовсім зрозуміло значення даних слів. Наприклад, якщо перекласти словосполучення *botox party* як *ботоксна вечірка*, то в даному випадку значення неологізму було б зовсім не розкрито.

Якщо значення наведених вище неологізмів може бути зрозумілим, якщо проаналізувати значення кожного слова, що складає новоутворення, то існують також неологізми, значення яких не можна визначити виходячи зі значень слів, що складають даний неологізм. При перекладі таких неологізмів можуть виникати труднощі, тому важливо правильно проаналізувати контекст. Прикладами таких новоутворень є *flat tottu* – збільшена фотографія мами для заспокоєння та психологічного комфорту сім'ї, *starter marriage* – перший шлюб, який завершується безболісним розлученням, *reset generation* – молоді люди, які спочатку не доводять діло до кінця, а пізніше розпочинають його знову.

Існують також неологізми, утворені за моделлю Adj+N, наприклад, *silent hunger* – голод, спричинений надзвичайною бідністю населення; *quiet party* – офіційний прийом гостей, на якому забороняється голосно розмовляти; *urban tribe* – група жителів міста, які об'єднані спільними інтересами, зокрема працею, соціальною та рекреаційною діяльністю. Ці неологізми перекладені саме описовим перекладом, оскільки деякі з них (*quiet party*) позначають нові поняття, інші є новими варіантами, що називають старі поняття.

Окреме місце у даній категорії займають ідіоматичні новоутворення, такі як *iron pants* – людина, яка багато працює; *idea hamster* - особа з невичерпними запасами нових ідей, адекватний переклад яких можливий лише описовим шляхом, оскільки такі новоутворення тільки починають входити в мову і значення їх є невідомим для носія української мови. Еквівалентний переклад таких одиниць стане можливим тоді, коли ці нові слова закріпляться у фразеологічному словнику англійської та української мов.

Іншим продуктивним способом утворення неологізмів є афіксація. Під час дослідження були виявлені неологізми, утворені суфіксальним та префіксальним шляхом. Часто вживаними суфіксами були такі суфікси, як **-ist** (*audist* - той, хто проводить дискримінацію глухих людей, *barbitologist* - особа, яка створює нові види ляльок Барбі, *declinist* - особа, яка песимістично оцінює тимчасові досягнення в економіці країни), **-er** (*drifter* – шанувальник екстремального "автомобільного" хоббі, коли водії автомобілів навмисно "закладають круті віражі" на поворотах; *splitter* – особи, які є співвласниками принаймні двох будинків і розподіляють між собою час перебування в них), **-ism** (*voicism* – прояви дискримінації до осіб з незвичним голосом, вимовою звуків і т. п.; *endism* – віра в те, що затяжний період широкомаштабних негараздів нарешті завершиться; *aphilism* віра в те, що кохання існує хіба що у власній уяві). Як бачимо, незважаючи на те, що ці слова утворені суфіксальним способом і могли б перекладатися відповідно додаванням суфіксу до існуючого слова, вони перекладаються описовим способом, оскільки суфікси надають нового значення слову. Можна було б перекласти слово *audist* транслітерацією, але все рівно довелося б давати пояснення цього слова.

Так само перекладаються новоутворення, утворені префіксальним способом. Під час дослідження зустрічалися слова, утворені продуктивними префіксами **de-** (*de-globalisation* – рух проти глобалізації), **re-** (*regifter* – той, хто "передаровує" подаровану річ; *rejuvenile* – доросла людина, яка "молодшає" в колі дітей, вникаючи в їхні види діяльності і проблеми) та **un-** (*unwedding* – формальна церемонія, пов'язана з відзначенням факту розлучення).

Окремої уваги варто надати неологізмам, що позначають фобії, які утворені таким способом як телескопія, або основоскладання. Всі вони у своєму складі мають слово *phobia* та інше слово зазвичай грецького, латинського чи іншого походження, що означає певний страх. Інколи до основи слова *phobia* додається суфікс *-ic* або *-e* для утворення прикметника, що характеризує людину як таку, яка боїться чогось, або для утворення іменника, який позначає на вид людей, що мають певну фобію, наприклад, *chronophobia* – *патологічний страх швидкоплинності часу*, *macrophoglossophobia* – *страх довгих слів у тексті*, *gynobibliophobia* – *неприятність по відношенню до письменниць*, *gertarhobe* – *людина, яка надто переймається чистотою та стерильністю і побоюється зараження різними хворобами*, *globophobic* - *такий, що виступає проти глобалізації*. Такі неологізми перекладені описовим перекладом, хоча майже всі відомі фобії перекладаються шляхом транскодування. Такий спосіб перекладу можна пояснити лише тим, що існуючі фобії вже зафіксовані у тлумачних і перекладних словниках, а фобії-неологізми ще не увійшли до вжитку, тому їх значення необхідно пояснювати.

За таким самим принципом утворюються і перекладаються неологізми, що позначають стійку звичку або пристрасть до чогось, яка часто має негативний характер. Тут постійними основами, які є характерними для усіх слів даного типу, є слово *alcoholic*, точніше його частина *-holic* та слово *mania* (та суфікс *-ic* для називання особи, яка має звичку), до яких приєднується інше слово, яке визначає звичку, наприклад, *infomania* - *надмірна пристрасть до накопичення інформації*, *infomaniac* – *особа, яка має надмірну пристрасть до накопичення інформації*, *bookaholic* – *особа, хоббі якої є збирання і читання книг*.

Дані концептуальні системи представлені також неологізмами, утвореними за принципом аналогії, наприклад, *familytoon* – *медовий місяць, під час якого подружжя зводить дітей від попередніх шлюбів (за аналогією до honeymoon)*; *game potato* – *любитель відеоігор (за аналогією до couch potato)*; *mother-out-law* – *мама колишньої дружини (за аналогією до mother-in-law)*; *rush*

minute – період дня, коли люди їдуть на роботу чи з роботи, а транспортних засобів не вистачає (за аналогією до *rush hour*, який є фактично його синонімом). Якщо фразеологізм *couch potato* має еквівалент в українській мові *ледар*, то розкрити значення неологізму *game potato* одним словом неможливо, тому використовується описовий переклад. Неологізм *mother-out-law* міг бути перекладений еквівалентом *колишня теща*, що в повній мірі виражало б значення неологізму.

Отже, неологізми, представлені у даних концептуальних системах, розкривають характеристики людини, як індивіда, її риси характеру, звички, місце у суспільстві. Описовий переклад як вид перекладу неологізмів має свої переваги й недоліки. Перевагою є те, що за допомогою описового перекладу можна перекласти будь-який неологізм. Основний недолік заключається в тому, що не завжди можна правильно й чітко тлумачити значення нового слова. Хоча описовий переклад і є найефективнішим способом для передачі значення досі невживаного у мові неологізму, але відкритим залишається питання лаконічності і милозвучності перекладу, на що можуть бути орієнтовані подальші дослідження.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Зацний Ю.А. Сучасний англомовний світ і збагачення словникового складу. – Львів: ПАІС, 2007. – 228 с.
2. Зацний Ю.А., Янков А.В. Інновації у словниковому складі англійської мови початку ХХІ століття: англо-український словник. Словник. Вінниця: Нова Книга, 2008. – 360 с.
3. Козьмик Г.О. Світ сучасної людини в контексті мовних змін. Інноваційні процеси у лексичній системі англійської мови на межі ХХ і ХХІ століть. – Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2007. – 111 с.
4. Намитокова Р.Ю. Авторские неологизмы: словообразовательный аспект. – Ростов-на-Дону, 1986.

5. Островська Ю.К. Дослідження семантики оцінних неологізмів: засади добору мовного матеріалу // Типологія мовних значень у діахронічному та зіставному аспектах. – Донецьк: Вид-во при Донецькому національному університеті, 2009. – Вип. 19. – с. 56-68.
6. Розенталь Д.Э., Голуб И.Б., Теленкова М.А. Современный русский язык. М.: Айрис-Пресс, 2002. – 448 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ірина Грицай – викладач кафедри англійської мови технічного спрямування №1 факультету лінгвістики у Національному технічному університеті України «Київський політехнічний інститут».

Наукові інтереси: функціональна та жанрова стилістика, соціальна та функціональна диференціація лексики, соціолінгвістична зумовленість функціонування різних типів лексики у різних жанрах.